

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ

*Бурик Ю. І., аспірант кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки**

Херсонський національний технічний університет

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально орієнтованої економіки проблема задоволення потреб населення у високоякісних продовольчих товарах зумовлює необхідність адаптації підприємств харчової промисловості у напрямі досягнення високого рівня ефективності та забезпечення конкурентоспроможності за жорсткої боротьби на нестабільному ринку. Задля обрання оптимальної стратегії розвитку та визначення орієнтирів і способів подолання проблем оцінимо стан галузі, базуючись на науково обґрунтованих дослідженнях статистики за період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток підгалузей харчової промисловості та рівень їх конкурентоспроможності досліджували В. Вудвуд [2], М. Замроз [4], О. Пилипенко [5], Ю. Ушкаренко [7], Н. Шадура-Никипорець [8], Ю. Швець [9], Л. Ященко [10] тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на значний доробок науковців, нині відсутня загальноприйнята та стандартизована методика оцінювання конкурентоспроможності галузі, що засвідчує, з одного боку, надзвичайну важливість та складність проблеми, з іншого – незавершеність методологічних розробок і необхідність подальших поглиблених досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сучасного стану й тенденцій розвитку харчової промисловості України, а також аналізування рівня конкурентоспроможності підгалузей і визначення їх стратегічних пріоритетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харчова промисловість є однією із надважливих галузей вітчизняної економіки, яка безпосередньо забезпечує продовольчу безпеку країни, формування її експортного потенціалу та здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання.

Харчова галузь має складну структуру, об'єднуючи понад 20 підгалузей і виробництв. У 2018 р. питома вага обсягу реалізації продукції підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у загальному обсязі промислової продукції України склала 17,5%. У структурі реалізованої продукції найбільшу частку займали виробництво олії та тваринних жирів (26,3%), виробництво м'яса та м'ясних продуктів (14,9%), а також виробництво молочних продуктів (11,4%) (рис.1).

** Науковий керівник: Буренко Ю. О. – канд. екон. наук, доцент*

Рис.1. Структура реалізованої продукції харчової промисловості у 2018 році
* складено автором на основі [3;6]

Для дослідження тенденцій галузі проаналізуємо спершу динаміку індексів промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за 2013 – 2018 рр. (рис.2).

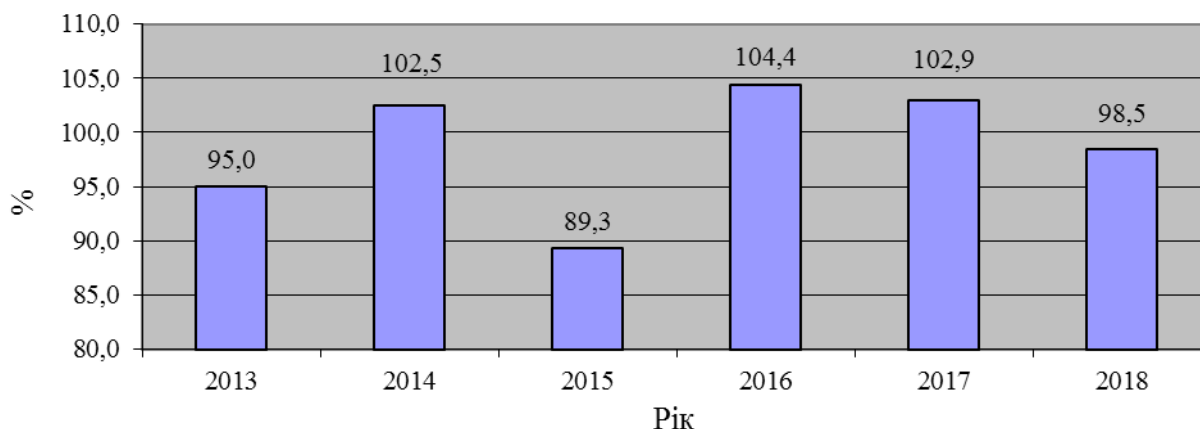

Рис.2. Динаміка індексів промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів
* складено автором на основі [3;6]

Стосовно забезпечення фізичної достатності продовольства зазначимо, що протягом 2013 – 2018 рр. спостерігалася неоднозначна тенденція щодо нарощування обсягів виробництва харчових продуктів. У 2013, 2015 та 2018 рр. відмічено незначне падіння кількості промислової продукції (у зв'язку зі зменшенням обсягів виробництва підакцизної групи товарів, олії та цукру), проте у 2014, 2016 та 2017 роках галузь збільшує виробництво: у 2014 році – на 2,5%, у 2016 році – на 4,4%, у 2017 році – на 2,9%.

За регіональним критерієм найбільші обсяги реалізованої продукції у 2018 році мали Київська, Полтавська, Дніпропетровська, Харківська, Запорізька області та м. Київ.

Аналізування трендів обсягів продукції харчової промисловості протягом 2013 – 2018 рр. за окремими видами засвідчило позитивну динаміку підгалузі з перероблення і консервування овочів та фруктів, виробництва какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів, виробництва напоїв (табл.1). Неоднозначною динамікою характеризувалося виробництво м'яса і м'ясних продуктів, молочних продуктів, олії та тваринних жирів. Спостерігалася стійка тенденція до зниження обсягів продуктів борошномельно-круп'яної промисловості.

Таблиця 1

**Динаміка індексу продукції харчової промисловості протягом 2013 – 2018 рр.
(у відсотках до попереднього року)**

Показник	Рік					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Перероблення і консервування овочів та фруктів	99,7	102,9	74,6	100,2	105,1	110,4
Виробництво м'яса і м'ясних продуктів	108,1	100,5	99,8	104,5	101,3	99,1
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості	99,8	100,5	95,2	99,5	96,2	92,5
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	96,4	89,5	86,9	97,7	96,9	95,3
Виробництво молочних продуктів	100,6	100,1	91,2	98,6	102,1	100,4
Виробництво олії та тваринних жирів	92,6	121,5	85,8	116,5	118,7	94,5
Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів	100,5	76,2	82,9	98,6	106,4	109,6
Виробництво напоїв	91,5	91,7	88,6	96,1	101,6	103,8

* складено автором на основі [3;6]

З огляду на те, що більшість підгалузей харчової промисловості опинилися у фазі спадання, визначимо стратегічні альтернативи розвитку їх діяльності. Інструментом для виконання завдання оберемо матрицю Бостонської консалтингової групи (БКГ), що використовують для оцінювання конкурентних позицій підгалузей та поділу їх на чотири групи:

- «важкі діти» (низька конкурентоспроможність);
- «зірки» (галузі з найвищою конкурентоспроможністю);
- «дійні корови» (середня конкурентоспроможність);
- «собаки» (неконкурентоспроможні галузі).

Сутність матриці полягає у визначенні співвідношення між двома категоріями: відносна частка підгалузі на ринку і темп зростання ринку.

За даними [3] побудовано матрицю БКГ підгалузей харчової промисловості (рис. 3).

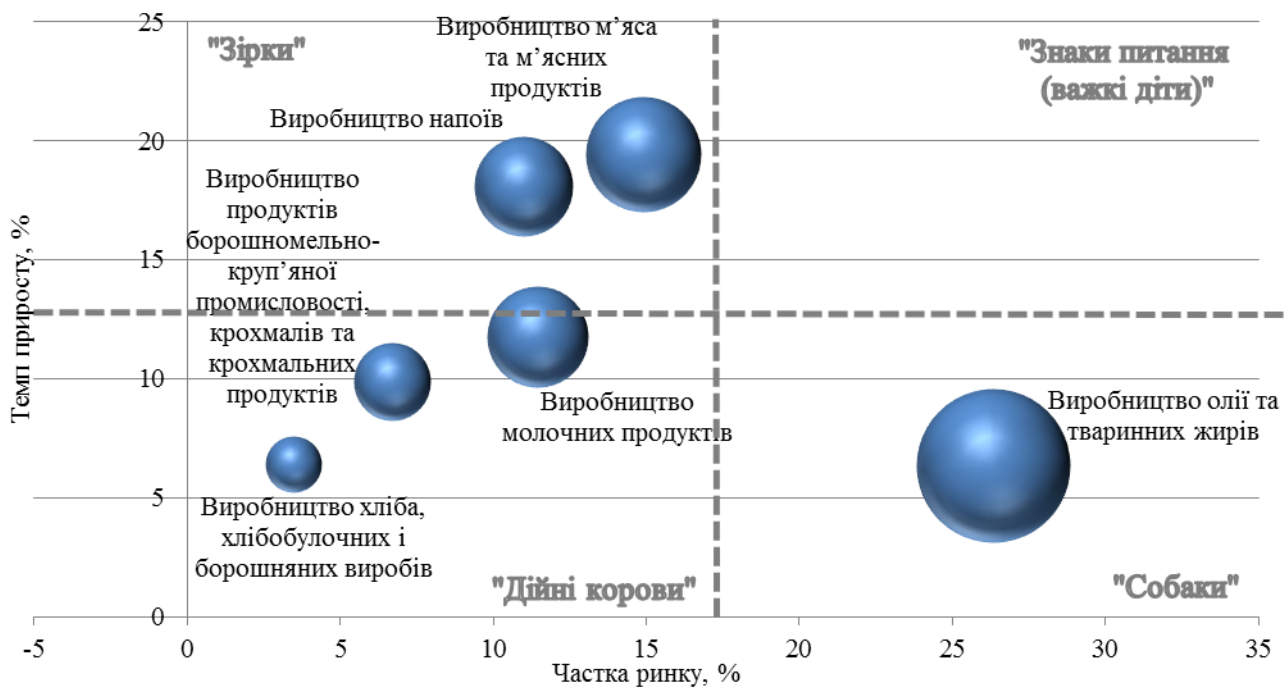

Рис.3. Матриця БКГ

** розробка автора*

У результаті аналізу матриці БКГ підгалузі харчової промисловості розподілено на чотири групи залежно від їх конкурентоспроможності.

Група «зірки» охоплює виробництво напоїв, а також м'яса та м'ясних продуктів. Зазначений ринок є конкурентоспроможним і швидко зростає. Продукція є високорентабельною та становить значну частку у харчовій промисловості загалом. Представникам підгалузей рекомендовано використовувати стратегію прискореного зростання, що полягатиме в активізації реклами, горизонтальній інтеграції, інноваційно-технологічному розвитку.

«Дійні корови» – ситуація, за якої підгалузь має сильні позиції на зрілому ринку, однак темпи розвитку знижуються. До них варто віднести виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, а також молочних продуктів (хоча остання знаходиться на перетину між квадрантом «дійні корови» та «зірки»). Підгалузі, які працюють на зазначеному ринку, мають середню конкурентоздатність. Основна мета – обмеження капіталовкладень і отримання максимального прибутку за короткий період. Основною стратегією є збереження частки ринку.

До групи «собаки» потрапило виробництво олії та тваринних жирів. Згідно з рекомендаціями БКГ зазначена група є неконкурентоспроможною, нестабільною, з низьким рівнем прибутку. Найкраща стратегія – скорочення (мінімізація витрат) або залучення інвестицій.

До «знаків питання» не потрапила жодна із підгалузей. Зазначимо, що для групи характерні нестійкі конкурентні позиції, однак зростаючі перспективні ринки. Задля переміщення у найбільш привабливу позицію «зірки» необхідні

значні вкладення. Основною стратегією є збільшення частки ринку, що стане можливим завдяки нарощуванню сировинної бази. Таким чином, необхідна маркетингова стратегія, яка б активізувала зусилля, спрямовані на просування продукції, пошук нових каналів збуту, покращення якості.

Висновки з проведеного дослідження. Висновуючи зі сказаного вище, можна виділити лідерів за конкурентоспроможністю у харчовій промисловості – це підгалузі з виробництва напоїв, м'яса та м'ясних продуктів, а також аутсайдера – це підгалузь з виробництва олії та тваринних жирів. За результатами проведеного дослідження запропоновано кожній із груп стратегії для підвищення конкурентних переваг.

Перспективним убачаємо розгляд інших підходів до оцінювання конкурентоспроможності (кластерний аналіз, нейронні мережі тощо). Доцільним буде виокремлення та аналізування підприємств-аутсайдерів та підприємств-лідерів підгалузей харчової промисловості України.

Перелік посилань

1. Бердар М. М. Оцінка інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №12. С. 20 – 26.

2. Вудвуд В. В., Шуткевич Т. М. Проблеми виробництва харчової промисловості України в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений. 2015. № 2(2). С. 17 – 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2%282%29_4 (дата звернення 29.03.2019).

3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 23.03.2019).

4. Замроз М. В. Аналіз рівня конкурентоспроможності харчової промисловості України. Ефективна економіка. 2014. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_59 (дата звернення 27.03.2019).

5. Пилипенко О. Є. Розвиток харчової промисловості України. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2017. Т. 23, № 3. С. 15 – 25.

6. «Промисловість України у 2011 – 2015 роках»: статистичний збірник/ за ред. І. С. Петренко. Київ, 2016. 381 с.

7. Ушкаренко Ю. В., Петлюченко В. В. Перспективи розвитку виробництва продукції харчової промисловості. Інноваційна економіка. 2013. №7. С. 9 – 11.

8. Шадура-Никипорець Н. Т. Сучасний стан харчової промисловості України в контексті вирішення проблем ефективного господарювання. Теорії мікро- макроекономіки. К.: АМУ. 2010. №35. С. 109 – 117.

9. Швець Ю. О., Бутенко А. А. Аналіз сучасного стану харчової промисловості України на внутрішньому та зовнішньому ринках. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 30. С. 71 – 74.

10. Яценко Л. О. Оцінювання конкурентоспроможності галузей харчової промисловості залежно від стадій життєвого циклу та позицій на модифікованій матриці БКГ. Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. 2016. Вип. 18 – 19. С. 122 – 130.

References

1. Berdar, M. (2018), “Estimation of innovative development of enterprises of the food industry of Ukraine” [“Otsinka innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstv kharchovoi promyslovosti Ukrainy”], *Investytsii: praktyka ta dosvid*, No 12, P. 20 – 26.
2. Vudvud, V., Shutkevych, T. (2015), “Problems of food industry production in modern economic conditions” [“Problemy vyrobnytstva kharchovoi promyslovosti Ukrainy v suchasnykh umovakh hospodariuvannia”], No.2(2), P. 17 – 20, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2%282%29_4 (last accessed 29.03.2019).
3. State Statistics Service of Ukraine [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (last accessed 23.03.2019).
4. Zamroz, M. (2014), “Analysis of the level of competitiveness of the food industry in Ukraine” [“Analiz rivnia konkurentospromozhnosti kharchovoi promyslovosti Ukrainy”], *Efektivna ekonomika*, No. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_59 (last accessed 27.03.2019).
5. Pylypenko, O. (2017), “Development of the food industry of Ukraine” [“Rozvytok kharchovoi promyslovosti Ukrainy”], *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii*, No. 23(3), P. 15 – 25.
6. Petrenko, I. (2016) “Industry of Ukraine in 2011 – 2015” [“Promyslovist Ukrainy u 2011 – 2015 rokakh”], Kyiv, P. 381.
7. Ushkarenko, Yu., Petliuchenko, V. (2013), “Prospects for the development of food industry products” [“Perspektyvy rozvytku vyrobnytstva produktsii kharchovoi promyslovosti”], *Innovatsiina ekonomika*, No. 7, P. 9 – 11.
8. Shadura-Nykyporets, N. (2010), “The current state of the food industry of Ukraine in the context of solving problems of effective management” [“Suchasnyi stan kharchovoi promyslovosti Ukrainy v konteksti vyrishennia problem efektyvnoho hospodariuvannia”], *Teorii mikro- makroekonomiky*, Kyiv, AMU, No. 35, P. 109 – 117.
9. Shvets, Yu., Butenko, A. (2018), “Analysis of the current state of the food industry of Ukraine in the domestic and foreign markets” [“Analiz suchasnoho stanu kharchovoi promyslovosti Ukrainy na vnutrishnomu ta zovnishnomu rynkakh”], *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment*, No. 30, P. 71 – 74.
10. Yashchenko, L. (2016), “Evaluating the competitiveness of the food industry, depending on the stages of the life cycle and the positions on the modified matrix BKG” [“Otsiniuvannia konkurentospromozhnosti haluzei kharchovoi promyslovosti zalezho vid stadii zhyttievoho tsykladu ta pozytsii na modyfikovanii matrytsi BKH”], *Prykladna statystyka: problemy teorii ta praktyky*, No. 18 – 19, P. 122 – 130.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.439; JEL Classification: D41, L60, L66

Бурик Ю. І. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ

Мета: дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку харчової промисловості України, а також аналізування рівня конкурентоспроможності підгалузей та визначення їх стратегічних пріоритетів. **Методика дослідження:** використано загальнонаукові та специфічні методи, а саме: монографічний метод (для вивчення наукових поглядів вчених), метод емпіричного дослідження, розрахунково-конструктивний, статистико-економічний (для оцінювання сучасного стану харчової галузі), абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень результатів досліджень, формулювання висновків). **Результати:** досліджено сучасний стан харчової промисловості України, що є однією із надзвичайно важливих галузей вітчизняної економіки, яка безпосередньо забезпечує продовольчу безпеку країни, формування її експортного потенціалу та здатна позитивно впливати на динаміку економічного зростання. Розглянуто структуру реалізованої продукції харчової промисловості. Виявлено, що найбільшу частку займають виробництво олії та тваринних жирів, виробництво м'яса та м'ясних продуктів, а також виробництво молочних продуктів. Проаналізовано динаміку індексів промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за 2013 – 2018 рр., що засвідчила неоднозначну тенденцію щодо нарощування обсягів виробництва харчових продуктів. Визначено стратегічні альтернативи розвитку діяльності підгалузей харчової промисловості. **Наукова новизна:** побудовано матрицю БКГ, за допомогою якої визначено стратегічну позицію кожної підгалузі харчової промисловості. **Практична значущість:** отримані результати дослідження є рекомендаційною базою та можуть бути враховані при визначенні стратегічних пріоритетів розвитку харчової промисловості.

Ключові слова: харчова промисловість; конкурентоспроможність; матриця БКГ; динаміка; обсяг виробництва.

УДК 338.439; JEL Classification: D41, L60, L66

БУРИК Ю. И. КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ РАЗВИТИЯ

Цель: исследование современного состояния и тенденций развития пищевой промышленности Украины, а также анализирование уровня конкурентоспособности подотраслей и определения их стратегических приоритетов. **Методика исследования:** использованы общенаучные и специфические методы, а именно: монографический метод (для изучения научных взглядов ученых), метод эмпирического исследования, расчетно-

конструктивный, статистико-экономический (для оценивания современного состояния пищевой отрасли), абстрактно логический (для теоретических обобщений результатов исследований, формулировки выводов). **Результаты:** исследовано современное состояние пищевой промышленности Украины, что является одной из важнейших отраслей отечественной экономики, которая непосредственно обеспечивает продовольственную безопасность страны, формирование ее экспортного потенциала и способна положительно влиять на динамику экономического роста. Рассмотрена структура реализованной продукции пищевой промышленности. Отмечено, что наибольшую долю занимают производство масла и животных жиров, производство мяса и мясных продуктов, а также производство молочных продуктов. Проанализирована динамика индексов промышленной продукции производства пищевых продуктов, напитков и табачных изделий за 2013 – 2018 гг., что показала неоднозначную тенденцию по наращиванию объемов производства пищевых продуктов. Определены стратегические альтернативы развития деятельности подотраслей пищевой промышленности. **Научная новизна:** построена матрица БКГ, с помощью которой определена стратегическая позиция каждой подотрасли пищевой промышленности. **Практическая значимость:** полученные результаты исследования являются рекомендательной базой и могут быть учтены при определении стратегических приоритетов развития пищевой промышленности.

Ключевые слова: пищевая промышленность; конкурентоспособность; матрица БКГ; динамика; объем производства.

UDC 338.439; JEL Classification: D41, L60, L66

Buryk Yu. COMPETITIVENESS OF FOOD INDUSTRY IN THE CONTEXT OF DEFINITION OF STRATEGIC DEVELOPMENTAL PRIORITIES

Purpose: a study of the current state and trends in the development of food industry in Ukraine, as well as analyzing the level of competitiveness of sub-sectors and determining their strategic priorities. **Methodology of research:** general scientific and specific methods were used, namely: a monographic method (for studying views of scientists), an empirical research method, design calculation method, statistical and economic method (for assessing the current state of the food industry), abstract logical method (for theoretical generalizations of the research results, making conclusions). **Findings:** it is investigated the current state of the food industry in Ukraine, which is one of the most important sectors of the national economy, which directly provides food security of the country, formation of its export potential and can positively influence the dynamics of economic growth. The structure of food industry sales is considered. It is noted that the largest share is introduced by the production of oils and animal fats, meat and its products, as well as the production of dairy products. The dynamics of industrial production indexes of food, beverages and tobacco production during 2013 – 2018 are analyzed. It showed an ambiguous tendency to increasing the volumes of food production. Strategic alternatives for the

development of food industry sub-sectors are defined. **Originality:** the BCG matrix is built, with the help of which the strategic position of each food industry sub-sector is determined. **Practical value:** the studying results are recommendation basis; it can be taken into account when determining the strategic priorities of food industry development.

Key words: food industry; competitiveness; BCG matrix; dynamics; volume of production.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Бурик Юлія Іванівна – аспірант кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, Херсонський національний технічний університет, м. Херсон, Україна; e-mail: yburik@mail.ua. Моб. 050–720–90–30.

Бурик Юлия Ивановна – аспирант кафедры экономики, предпринимательства и экономической безопасности, Херсонский национальный технический университет, г. Херсон, Украина.

Buryk Yuliia – PhD Student of the Department of Economics, Entrepreneurship and Economic Security, Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine.